

Marija Lütze-Miculinić
Filozofski fakultet, Zagreb

Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome književnom jeziku na primjeru imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova

Članak predstavlja mali prilog hrvatskoj leksikografiji. Na temelju pravila koja su opisana u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića predloženi su hrvatski ekvivalenti za imena 16 njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova te za njihove izvedenice (etnike i ktetike). Budući da se hrvatske izvedenice tvore na temelju ispravnog izgovora njemačkih toponima, pri čemu završni fonem morfemske osnove podliježe glasovnim promjenama, sastavljen je glosar u kojem je uz njemačke polazne riječi i njihov njemački izgovor izveden približan hrvatski izgovor toponima, a zatim su predloženi etnici i ktetici i to u skladu s dva pravopisa koja su trenutno u uporabi. Autoričina je želja da rezultati ovog rada nađu svoje mjesto u hrvatsko-njemačkim i njemačko-hrvatskim rječnicima jer se ovdje radi o leksičkom segmentu koji je u suvremenom političkom, gospodarskom i kulturalnom dijalogu nezaobilazan.

Uvod

Potražimo li u njemačko-hrvatskim rječnicima odgovarajući izraz za ime kojeg njemačkog geografskog mjesta, u većini slučajeva nećemo ga naći. Naime, vlastita imena, pa među njima i toponimi, u rječnike ulaze u vrlo ograničenom opsegu. No budući da su politički, gospodarstveni i medijski kontakti s njemačkim govornim područjem u današnje vrijeme svakodnevni, hrvatskim govornicima bi valjalo hitno ponuditi pouzdana rješenja za barem najvažnije toponime. Ovaj rad je zamišljen kao prilog leksikografskim istraživanjima na jednom ograničenom uzorku.

Od obilja njemačkih toponima ovdje su predstavljena imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova – odabrani su prema kriteriju poli-

tičke važnosti i frekventnosti u prevodilačkoj praksi. U pogledu leksika ovi su toponimi također reprezentativni jer translacijska načela koja vrijede za njih, vrijede i za velik broj drugih njemačkih toponima. Rezultati istraživanja prikazani su u glosaru, u kojem su njemačke savezne zemlje i njihovi glavni gradovi nabrojani abecednim redom i to najprije na polazišnom – njemačkom, a zatim na ciljnom – hrvatskom jeziku. Kako se ovi toponimi u njemačkim tekstovima vrlo često pojavljuju u izvedenicama, u popis su također uvršteni njihovi etnici i ktetici. Tako lijeva strana glosara sadrži u prvom stupcu devedesetak natuknica, a u drugom stupcu njihov njemački izgovor zapisan međunarodnim transkripcijskim znakovima. U trećem stupcu navedeni su aproksimativni hrvatski izgovori toponima, a desna strana glosara sadrži dva moguća translacijska rješenja.

Njemačke savezne zemlje i njihovi glavni gradovi s pripadajućim etnicima i kteticima u hrvatskome standardnom jeziku

TOPONIM ETNIK KTETIK	FONETSKI ZAPIS IZGOVORA	ZAPIS PRIBLIŽNOG HRVATSKOG IZGOVORA	HRVATSKI EKVIVALENT 1	HRVATSKI EKVIVALENT 2
Baden – Württemberg	^h ba:dò? v? ^{rt} əmbàrk	bâdenvì rtemberg	Baden – Württemberg	Baden – Württemberg
Baden – Württemberger	^h ba: dò? v? ^{rt} ? mbàrg?		Badenwürttember žan in	Badenvirtemberža nin
Baden –Württemberg ger	baden –württember gisch	^h ba: dò? v? ^{rt} ? mbàrg? ^h ba: dò? v? ^{rt} ? mbàrgi?		badenwürttemberš ki
Stuttgart	^h t? tgart	št? tgart	Stuttgart	Stuttgart
Stuttgarter	^h t? tgart?		Stuttgarćanin	Štutgarćanin
Stuttgarter	^h t? tgart?		stuttgartski	štutgartski
(Freistaat) Bayern	^h ba? i? n	b? jern	(Slobodna država) Bavarska	(Slobodna država) Bavarska
Bayer	^h ba? i?		Bavarac	Bavarac
bayerisch	bayrisch	^h ba? i? ri?	^h ba? iri?	
München	^h m? nçò	m? nhen	München	München
Münchener	Münchner	^h m? nç? n?	^h m? nçn?	
Münchener	Münchner	^h m? nç? n?	^h m? nçn?	
Berlin	bâr'li: n	berlîn	Berlin	Berlin

M. Lütze-Miculinić, Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome... – SL 57-58, 1-12 (2004)

Berliner	bâr'li: n?		Berlinčanin	Berlinčanin
Berliner	berlinerisch	bâr'li: n?		
bâr'li: n? ri?		berlinski	berlinski	
Brandenburg	'brandòb? rk	br? ndenburg	Brandenburg	Brandenburg
Brandenburger	'brandòb? rg?		Brandenburžanin	Brandenburžani n
Brandenburger	brandenburgisch	'brandòb? rg?		
'brandòb? rgi?		brandenburški	brandenburški	
Potsdam	'p? t? sdam	p? tsdam	Potsdam	Potsdam
Potsdamer	'p? t? sdam?		Potsdamljanin	Potsdamljanin
Potsdamer	'p? t? sdam?		potsdamski	potsdamski
(Freie Hansestadt) Bremen	'bre: m? n	brêmen	(Slobodan hanzeatski grad) Bremen	(Slobodan hanzeatski grad) Bremen
Bremer	'bre: m?		Bremenčanin	Bremenčanin
Bremer	bremisch	'bre: m?	'bre: mi?	
Freie und Hansestadt Hamburg	'hamb? rk	h? mburg	(Slobodan i hanzeatski grad) Hamburg	(Slobodan i hanzeatski grad) Hamburg
Hamburger	'hamb? rg?		Hamburžanin	Hamburžanin
Hamburger hamburgisch	'hamb? rg?			
'hamb? rgi?		hamburški	hamburški	
Hessen	'hâsò	h? sen	Hessen	Hessen
Hesse	'hâs?		Hessenčanin	Hesenčanin
hessisch	'hâsi?		hessenski	hesenski
Wiesbaden	'vi: sba: dò	vîsbaden	Wiesbaden	Wiesbaden
Wiesbadener	Wiesbadner	'vi: sba: d? n?,		
'vi: sba: dn?		Wiesbadenčanin	Visbadenčanin	
Wiesbadener	Wiesbadner	wiesbadensch	wiesbadisch	'vi: sba: d? n?,
'vi: sba: dn?				
'vi: sba: dâ n?,				
'vi: sba: di?		wiesbadenski	visbadenski	

M. Lütze-Miculinić, Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome... – SL 57-58, 1-12 (2004)

Mecklenburg-Vorpommern	'me: kl? nb? rk'fo: p? m? n			
'mâkl? nb? rk'fo: p? m? n	méklenburgförpommern			
m? klenburgförpommern	Mecklenburg i Prednja Pomeranija	Meklenburg i Prednja Pomeranija		
Mecklenburg-Vorpommer	'me: kl? nb? rk'fo: p? m?			
'mâkl? nb? rk'fo: p? m?		stanovnik njemačke savezne zemlje Mecklenburg i Prednja Pomeranija	stanovnik njemačke savezne zemlje Mecklenburg i Prednja Pomeranija mecklenburg-vorpommerisch	
mecklenburg-vorpommersch	'me: kl? nb? rk'fo: r? p? m? ri?			
'mâkl? nb? rk'fo: p? m? ri?				
'me: kl? nb? rk'fo: p? m??				
'mâkl? nb? rk'fo: p? m??		mecklenburškoprednjopo-meranski	meklenburškopred Njo po-	
meranski				
Schwerin	? ve'ri: n	šverîn	Schwerin	Schwerin
Schweriner	? ve'ri: n?		Schwerinčanin	Šverinčanin
Schweriner	? ve'ri: n?		schwerinski	šverinski
Niedersachsen	'ni: d? zaksò	nîderzaksen	Donja Saska	Donja Saska
Niedersachse	'ni: d? zaks?		stanovnik savezne zemlje Donja Saska	stanovnik savezne zemlje Donja Saska
niedersächsisch	'ni: d? zâksi?		donjosaski	donjosaski
Hannover	ha'no: f?	hanôfer	Hannover	Hannover
Hannoveraner	hanov? 'ran?	hanoverâner	Hannoveranin	Hanoveranin

M. Lütze-Miculinić, Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome... - SL 57-58, 1-12 (2004)

Hannoveraner				
hannoverisch				
hannöverisch				
hannoversch				
hannöversch	hanov? 'ran?			
ha'no: f? ri?				
ha'nO: f? ri?				
ha'no: f??				
ha'nO: f??				
	hanoverâner	hannoverski	hanoverski	
Nordrhein-Westfalen	'n? rtra? invâst'fa: l? n	n? rdrajnvestfâle n	Sjeverna Rajna i Vestfalija	Sjeverna Rajna i Vestfalija
Nordrhein-Westfale	'n? rtra? invâst'fa: l?		stanovnik njemačke savezne zemlje Sjeverna Rajna i Vestfalija	stanovnik njemačke savezne zemlje Sjeverna Rajna
i Vestfalija				
nordrhein-westfälisch	'n? rtra? invâst'fâ: li?		sjevernorajns kovestfalski	sjevernorajnskovestfalski
Düsseldorf	'd? sîd? rf	d? seldorf	Düsseldorf	Düsseldorf
Düsseldorfer	'd? sîd? rf?		Düsseldorfljanin	Diseldorfljanin
Düsseldorfer	'd? sîd? rf?		düsseldorfski	diseldorfski
Rheinland-Pfalz	'ra? inlant'p? falt? s	r? jnlandpf? lc	Porajnje i Falačka	Porajnje i Falačka
Rheinland-Pfälzer	'ra? inlant'p? fâlt? s?		stanovnik njemačke savezne zemlje Porajnje i Falačka	stanovnik njemačke savezne zemlje Porajnje i Falačka
rheinland-pfälzisch	'ra? inlant'p? fâlt? si?		porajnskofalačk i	porajnskofalački
Mainz	'ma? int? s	m? jnc	Mainz	Mainz
Mainzer	'ma? int? s?		Mainčanin	Majnčanin
Mainzer,				

M. Lütze-Miculinić, Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome... – SL 57-58, 1-12 (2004)

mainzisch	'ma? int? s?,			
'ma? int? si?		mainčki	majnčki	
Saarland	'za:??lant	zârland	Saarland	Saarland
Saarländer	'za:??lând?		Saarlandanin	Zarlandanin
saarländisch	'za:??lândi?		saarlandski	zarlandski
Saarbrücken	'za:??'br?kò	zarbr?ken	Saarbrücken	Saarbrücken
Saarbrücker	'za:??'br?k?		Saarbrückenčanin	Zarbrikenčanin
Saarbrücker	'za:??'br?k?		saarbrückenski	zarbrikenški
(Freistaat) Sachsen	'zaksò	z?ksen	(Slobodna država) Saska	(Slobodna država) Saska
Sachse	'zaks?		Sas	Sas
sächsisch	'zâksi?		saski	saski
Dresden	'dre:sdò	drêsdén	Dresden	Dresden
Dresdener	Dresdner	'dre:sd?n?		
'dre:sdn?		Dresdenčanin	Dresdenčanin	
Dresdener	Dresdner	'dre:sd?n?		
'dre:sdn?		dresdenski	dresdenski	
Sachsen-Anhalt	'zaks?n'anhalt	z?ksen?nhalt	Saska i Anhalt	Saska i Anhalt
Sachsen-Anhalter	Sachsen-Anhaltine r	'zaks?n'anhalt?,		
'zaks?nanhal'tin?		stanovnik njemačke savezne zemlje Saska i Anhalt	stanovnik njemačke savezne zemlje Saska i Anhalt	
sachsen-anhaltinisch	sachsen-anhaltisch	'zaks? nanhal'tini?,		
'zaks?n'anhalti?		saskoanhaltski	saskoanhaltski	
Magdeburg	'makd?b?rk	m?gdéburg	Magdeburg	Magdeburg
Magdeburger	'makd?b?rk?		Magdeburžanin	Magdeburžanin
Magdeburger	'makd?b?rk?		magdeburški	magdeburški
Schleswig-Holstein	'?le:sviç'h?l?ta? in	šlêsvigh?lštajn	Schle swig-Holstein	Schleswig-Holstein

M. Lütze-Miculinić, Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome... - SL 57-58, 1-12 (2004)

Schleswig-Holsteiner	'? le: sviç'h? l? ta? in?		Schleswigholsteinerin	Šlesvigholštajncanin
schleswig-holsteinisch	'? le: sviç'h? l? ta? ini?		schleswigholsteinski	šlesvigholštajnski
Kiel	ki: l	kil	Kiel	Kiel
Kieler	ki: l?		Kieljanin	Kiljanin
Kieler	ki: l?		kielski	kilski
(Freistaat) Thüringen	'ty: ri?? n	t? ringen	(Slobodna država) Tiringija	(Slobodna država) Tiringija
Thüringer	'ty: ri??		Tirinžanin	Tirinžanin
Thüringer	thüringisch	'ty: ri??,		
'ty: ri? i?		tirinški	tirinški	
Erfurt	'ârf? rt	? rfurt	Erfurt	Erfurt
Erfurter	'ârf? rt?		Erfurćanin	Erfurćanin
Erfurter	'ârf? rt?		erfurtski	erfurtski

Premda bi sadržaj ovoga glosara morao biti prisutan u svakom hrvatsko–njemačkom odn. njemačko–hrvatskom rječniku ili opsežnijem hrvatskom prapopisu, to nažalost nije slučaj, tako da se ovdje radi o prvom pokušaju sistematizacije barem jednog zatvorenog skupa njemačkih toponima. Stoga je potrebno obrazložiti metodologiju kojom se došlo do pojedinih rješenja, s posebnim osvrtom na svaki stupac glosara. No, prije svega valja razjasniti zašto se njemačke federalne jedinice u naslovu i tekstu nazivaju »njemačkim saveznom zemljama«.

Zašto »savezne zemlje«, a ne »savezne pokrajine«?

U rječnicima, atlasima, enciklopedijama i novinskim napisima može se uočiti neusklađenost naziva za njemačke federalne jedinice. Navest ćemo nekoliko primjera: U elektroničkom izdanju *Pojmovnika EUROVOC* one se zovu »njemačke

regije«. ¹ *Slobodna enciklopedija Wikipedia* poglavlje koje se bavi njemačkim federalnim jedinicama otvara podnaslovom »Savezne države Njemačke«.

² *Atlas Europe*, u poglavlju o Saveznoj Republici Njemačkoj nudi dva različita rješenja. Na str. 413. najprije navodi: »Izrazito negativan prirodni priraštaj imaju savezne pokrajine u istočnom dijelu zemlje: Sachsen, Sachsen-Anhalt...«, dok u istom poglavlju na str. 415. piše: »Država se dijeli na 16 sa-

veznih zemalja.« ³ Od sva četiri navedena naziva ispravan je zadnji, i to iz više razloga:

1. »Pokrajina« je naziv regionalnih jedinica u unitarnim decentraliziranim državama, tipa Španjolska i Italija, dok je za federativne, kakve su Austrija i Njemačka, ispravno poštovati njihov izvorni naziv »savezna zemlja«.
2. Njemačke federalne jedinice ne zovu se slučajno »Bundesländer«, radi se o nekadašnjim kraljevinama i kneževinama, koje su se spojile u državu. Njemačke savezne zemlje i danas imaju svoj ustav i niz ovlasti koje nisu u nadležnosti cijele Savezne Republike Njemačke: vlastito zakonodavstvo, upravu i pravosuđe.⁴
3. Kad je riječ o američkim saveznom državama – »states«, u našim službenim napisima poštuje se naziv »države«. Načelo doslovnog prevođenja valjalo bi analogno tome primjenjivati i na njemačke »Bundesländer«.
4. I konačno, svaku dvojbu uklanja mjerodavna literatura – u svim službenim udžbenicima ustavnog prava za federalne jedinice u SRNj oduvijek se isključivo rabio naziv »savezne zemlje«.⁵

Naziv »država« već su si prisvojile tri savezne zemlje, koje ga sadrže u svojem službenom nazivu: »Freistaat« – »slobodna država«. To su Bavarska, Saska i Tiringija. Slično je sa saveznom zemljama Hamburg i Bremen, kojih je službeni naziv »Freie und Hansestadt Hamburg« – Slobodan i hanzeatski grad Hamburg, odnosno »Freie Hansestadt Bremen« – Slobodan hanzeatski grad

Bremen. Oba naziva, i »slobodna država« i »slobodan (i) hanzeatski grad«, jesu tradicionalni, povijesni i službeni nazivi samo ovih saveznih zemalja.⁶

Korpus – 1. stupac

Lijevi stupac glosara sastavljen je na temelju sljedećih izvora:

- Popis njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova uzet je iz najnovijeg izdanja informativnog priručnika *Tatsachen über Deutschland* (2003.), koji redovito izdaje Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke.
- Za etnike i ktetike osim ovog izvora poslužio je i *Duden Deutsches Universalwörterbuch* (2003.) kao i
- *Duden Deutsches Aussprachewörterbuch* (1974.), jer u Dudenovu općem rječniku začudo nisu navedeni svi etnici i ktetici.

Može se uočiti da Nijemci od pojedinih toponima tvore dvije ili više istozačnih izvedenica (npr. dva ktetika: *Mainzer*, *mainzisch*). Radi potpunosti popisa naveli smo sve te izvedenice onako kako su navedene u *Dudenu*, ali one osim u slučaju grada Hannovera nisu bitne za naše izvedenice koje se tvore izravno od toponima.

O izgovoru njemačkih toponima – 2. stupac

Pravila za izgovor stranih imena u hrvatskom standardnom jeziku načelno su jasno definirana, ali kad je riječ o geografskim imenima iz našega korpusa, ta se načela često primjenjuju nasumce. Budući da ispravan izgovor stranih imena nije tek samome sebi svrha, već se odražava i na tvorbu i grafiju izvedenica, ovdje ćemo ponoviti načela koja su relevantna za naš korpus.

Većina autora slaže se u tome da hrvatski izgovor stranih, pa tako i geografskih imena, treba što je moguće više približiti izvornome. »Strana se imena nemaju razloga uklapati u naš jezik kad ona jesu i ostaju strana.«⁷ Poštivanje izvornosti izgovora ponajprije se odnosi na prozodiju: »Vlastite imenice ne pod-

vrgavamo svojim akcenatskim zakonima.«⁸ Kad je riječ o imenima njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova, gotovo sva imaju naglasak na prvom slogu. Izuzetak su: Berlin /ber¹lin/, Hannover /ha¹nofer/, Saarbrücken /sar¹briken/, Schwerin /šve¹rin/ i Westfalen /vest¹falen/ s naglaskom na drugom slogu.

Moglo bi se pomisliti da najveće poteškoće stvara izgovor njemačkih vokala koji ne postoje u hrvatskom fonološkom sustavu. Ali naši govornici propisno prilagodavaju njemačke zaokružene vokale (u pismu >ü< i >ö<) našim glasovnim mogućnostima. Tako većina govornika »Nürnberg« uredno izgovara /nir¹nberg/, a »Köln« /kel¹n/. Što se tiče njemačkih kratkih i dugih vokala, njih se također vrlo lako može prilagoditi prozodijskim osobitostima hrvatskoga je-

zika. »Tako bi duge i zatvorene vokale trebalo zamjenjivati našim dugim naglascima, odnosno vokalima sa zanačlasnom dužinom, a otvorene bi vokale

zamjenjivali naši s kratkim naglascima kad god je to moguće.«⁹ Pa ipak, to jednostavno pravilo nije usvojeno. Većini govornika bliži su dugosilazni */bôn/ i */dizeldorf/ od ispravnog kratkosilaznog /bòn/ i /dìseldorf/. Ovoj temi posvećeno je nekoliko izvrsnih članaka, no nažalost, pučka etimologija je još uvijek

snažnija od glasa stručnjakâ.¹⁰

Osnovna izgovorna pravila njemačkih glasova nabrojana su u *Pravopisu*

hrvatskoga jezika u poglavlju o transkripciji njemačkih fonema.¹¹ To je vrlo koristan popis za većinu njemačkih riječi, ali prema ovoj transkripciji grad *Duisburg* bi u izgovoru uvijek ostao */dujzburg/ umjesto ispravnog dugosilaznog /dìsburg/. Tu bi izvorni govornik uočio čak dvije pogreške. Pri pokušaju izgovora imena *Duisburg* u skladu s izgovornim pravilima u hrvatskom jeziku stupa na snagu jednačenje po zvučnosti [zb] < [sb], što je u njemačkome nezami-

slivo i prema tome, neispravno.¹² Druga se grješka odnosi na izgovor vokala u prvom slogu: >ui< nije diftong, koji se tradicionalno transkribira sa /uj/, već otklon od standardne njemačke grafije i ostvaruje se, iznimno, labijalnim vokalom [y], odnosno pri translaciji, njegovim nelabijalnim parnjakom /i/. Za preciznu informaciju o ispravnom izgovoru njemačkih toponima moramo dakle pose-

gnuti za spomenutim člancima te specijaliziranim knjigama.¹³ Međutim, ako se ciljano želi utvrditi izgovor njemačkih geografskih imena, najiscrpniji su i dalje njemački izvori, napose *Siebsovi* i *Dudenovi* izgovorni rječnici. U drugom stupcu našega glosara dali smo prednost *Dudenu*, jer osim toponima također obuhvaća etnike i ktetike. Izgovor je zapisan fonetskim znakovima Međunarodnog saveza za fonetiku (IPA – International Phonetic Association). Smatramo da je obavijest o ispravnom izgovoru korisna svima koji se trude što točnije izgovoriti njemačka geografska imena.

O približnom hrvatskom izgovoru njemačkih toponima i njihovih izvedenica – 3. stupac

Nisu svi govornici hrvatskoga jezika vični čitanju međunarodnih fonetskih znakova. Toga su svjesni kartografi i autori školskih udžbenika kad, prema preporuci Konferencije UN za standardizaciju zemljopisnih imena, »/.../ na *prvome* mjestu ispisuju izvorno (autohtono) zemljopisno ime, na *drugome* mjestu – u zagradi – ispisuju približni (aproksimativni) način izgovora i na *trećem*

(ili drugom) mjestu odgovarajući eksonim, ako ga imamo.«¹⁴

Približan izgovor njemačkih glasova nije u potpunosti razrađen, tako da izgovori u trećem stupcu našega glosara predstavljaju svojevrsan kompromis. Dijelom se naslanjaju na transkripciju opisanu u *Pravopisu hrvatskoga jezi-*

¹⁵ka, a dijelom na upute već spomenutih autora ¹⁶. Transkripciji smo pridodali i prozodijske znakove da bismo ukazali na razliku između njemačkih kratkih i dugih samoglasnika. Sve njemačke kratke vokale označili smo kratkosilazno, a sve duge dugosilazno, što je najjednostavniji oblik transkripcije.

Ovdje ćemo nabrojati otklone od uobičajenog nemarnog izgovora, prema problemskim skupinama:

Jednačenje po zvučnosti

Problemu preslikavanja hrvatskih izgovornih pravila u njemački posvetio se Tomislav Talanga u članku Neka njemačka imena u »hrvatskome« izgovoru, gdje napominje: »U izgovoru treba izbjeći jednačenje po zvučnosti, tj. regresivnu asimilaciju [zb] < [sb] jer bismo se previše udaljili od izvornoga izgovora.«

¹⁷ Ispravno je dakle: /dresden/, /potsdam/, /šlesvig/ i /visbaden/, a ne /drezden/, /podzdam/, /šlezvig/ i /vizbaden/.

Pučka etimologija

Ovdje bismo samo još jednom htjeli podsjetiti na ispravan izgovor imena grada *Düsseldorf* kao /d? seldorf/ jer se njemački kratki vokal u hrvatski može preslikati jedino kratkosilaznim akcentom. ¹⁸

Hannover

Za ime ovoga grada Tomislav Talanga ispravno preporučuje izgovor /hanófer/. ¹⁹ Uz pitanje prikladne prilagodbe njemačkog dugog vokala [o:] našem prozodijskom sustavu nedoumice se javljaju i oko izgovora slova >v<, koje se u njemačkome izgovara kao [f]. Ne znamo je li riječ o inerciji (Slovo >v< se valjda i u njemačkome izgovara kao [v]!), ili su za našu sklonost izgovaranju imena »Hannover« kao /hanóver/ možda zaslužni sami Nijemci. Činjenica jest da Nijemci stanovnike grada Hannovera (a uz njih i ime posebne pasmine snažnih konja kao i homofoni odnosni pridjev *Hannoveraner*) standardno izgovaraju suglasnikom [v], dakle /hanoveráner/, što je moglo pokolebati naše govornike. Predlažemo da se pridržavamo Talanginih preporuka i pridodamo im *Dudenove* te da grad izgovaramo /hanófer/, a njegove stanovnike, konje i odnosni pridjev /hanoveráner/.

Egzonimi ili izvorna imena? – 4. i 5. stupac

Pri pogledu na dva zadnja stupca u glosaru moglo bi se postaviti pitanje zašto neka geografska imaju hrvatske ekvivalente, a druga ostaju u izvornom obliku. Razlog je dvojak: povijesni i normativni.

Njemačka je zarana bila dijelom hrvatske komunikacijske sfere te su za mnoge toponime već stoljećima u uporabi odgovarajuća hrvatska imena – egzonimi. Po definiciji je egzonim »geografski naziv koji se široko upotrebljava u nekom jeziku za geografski objekt što se nalazi izvan područja na kojem taj jezik ima službeni status, a razlikuje se od oblika koji se upotrebljava na

službenom jeziku ili jezicima zemlje kojoj taj objekt pripada.«²⁰ S egzonimima valja biti oprezan, neki su arhaični (povijesni), a drugi kurentni (ustaljeni), što znači sljedeće: »njihova uporabna vrijednost proteže se na današnji jezični standard, osiguravajući im na taj način prisutnost i na zemljovidu (bez obzira

da li je riječ o službenoj ili školskoj kartografiji) i u pismu i riječi.«²¹ Ne bi bilo uputno oživljavati povijesne egzonime ili izmišljati nove. Igor Gostl navodi takve egzonime njemačkih gradova koji se nisu održali te danas imaju samo književno–povijesnu vrijednost: Lipsko za Leipzig, Monakov(o) za München i

Draždani za Dresden.²² Među geografskim imenima u našem uzorku (16 njemačkih saveznih zemalja i njihovi glavni gradovi) otkrit ćemo svega osam kurentnih egzonima: Bavarska, Falačka, Pomeranija, Porajnje, Rajna, Saska,

Tiringija i Vestfalija. Oni su poznati već i gimnazijalcima²³ te bi pojam o Vestfaliji i Falačkoj morao biti sastavnim dijelom naše opće kulture. Pa ipak, službenom pojmovniku Hrvatske informacijsko–dokumentacijske referalne agencije *eurovoc 3.0*. potkrala se grješka: Za Nordrhein–Westfalen tamo piše

Sjeverno Porajnje–Zapadna Falačka²⁴, što ne ukazuje na jezičnu nesigurnost, nego na nehотиčnu političku intervenciju, jer su dvije savezne zemlje stopljene u jednu. Falačka naime nije hrvatski naziv za Westfalen, nego za Pfalz, koji je pak u sastavu savezne zemlje Rheinland–Pfalz. Odgovarajući egzonim za Westfalen jest Vestfalija. Ista grješka ponovila se u *slobodnoj enciklopediji Wi-*

kipedia, koja se izrijekom poziva na *eurovoc*.²⁵ Očito je prijeko potrebno razmrsiti pojmovnu zbrku koja poput virusa zahvaća referentne tekstove.

Potvrdu za kurentne egzonime s našega popisa osim u školskim udžbenicima možemo naći i u službenom popisu njemačkih saveznih zemalja na hrvatskom jeziku, koji je izdalo Njemačko ministarstvo vanjskih poslova (uz nje-

mački i hrvatski na još dvadeset jezika).²⁶ Ovaj popis uz povijesne razloge uvažava i suvremenu normu. On slijedi preporuke Konferencije UN za standardizaciju zemljopisnih imena (norma Međunarodne organizacije za normizaciju – International Organization for Standardization – ISO 3166). Za tri jednočlane savezne zemlje rabi se ustaljeni egzonim (Bavarska, Saska, Tiringija), a za ostale izvorni lik (Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Saarland). Izvorni lik je zadržan i za dvije polusloženice u kojima su spojena dva imena s istom razinom značenja (Baden–Württemberg i Schleswig–Holstein). Takove polusloženice pišu se s crticom (spojnicom), u njima svako ime ravno-

pravno zadržava svoj naglasak, a sklanja se samo završni dio.²⁷ Za razliku od ovih dvaju imena, većina višečlanih imena sadrži barem jedan prevedeni element. Tu se također postupilo u skladu sa spomenutom normom ISO – prevedene su opće riječi, u našem slučaju: prednji (**Vorpommern** – Prednja Pomeranija), donji (u složenici **Niedersachsen** – Donja Saska), sjeverni (**Nordrhein** – Sjeverna Rajna) te su, kako se već vidi, zadržani kurentni egzonimi: Falačka,

Pomeranija, Porajnje, Rajna, Saska i Vestfalija.²⁸ U slučaju djelomičnih ili potpunih prijevoda višečlanih imena umjesto crtice ravnopravni elementi povezani su veznikom »i«. Sklanjaju se svi deklinabilni članovi.

Zašto su navedena dva rješenja za izvedenice iz njemačkih toponima?

– 4. i 5. stupac

Svjesni smo toga da će čitatelja ovoga članka najviše zbuniti što su na desnoj strani glosara ponuđena dva rješenja, a ne jedno. Prije nego što se opredijelimo za jedno, voljeli bismo objasniti kako je do njih došlo. Ovakva dvojnost je odraz trenutnoga stanja u hrvatskome pravopisu, a ona se preslikava i na medije. Čitajući o događajima u Saveznoj Republici Njemačkoj otkrit ćemo da se u hrvatskim javnim napisima izvedenice njemačkih toponima pišu na dva načina:

morfonološki i fonetski.²⁹

Najosjetljivije pitanje koje se tiče izvedenica glasi: Jesu li one već hrvatske riječi pa ih se mora transkribirati, ili još nisu pa ih valja ostaviti u izvornom obliku do morfemske granice te na nju dodati tvorbene nastavke uz odgovarajuće glasovne promjene?

Oko ovog pitanja mišljenja nisu usuglašena. Dva najnovija pravopisa predviđaju kompromise – dva rješenja, ali za dvije različite grupe izvedenica. Dok Anić – Silićev pravopis dopušta izvorno pisanje pridjeva izvedenih od imena ljudi ukoliko se transkripcijom gubi prepoznatljivost polaznog oblika imena, ne

spominje tu mogućnost za imena naseljenih mjesta.³⁰ S druge strane pravopis autora Babić – Finka – Moguš upravo za pridjeve izvedene od imena naseljenih mjesta predviđa (i to na prvom mjestu) izvorno pisanje, dok se ta

mogućnost za imena ljudi ne spominje.³¹

Zašto je transkripcija problematična? Ona negovornika stranog jezika stavlja pred vrlo zahtjevan zadatak – svako novo ime najprije valja ispravno prilagoditi hrvatskim izgovornim mogućnostima, a zatim taj izgovor i zapisati. Jer, u fonetskom pravopisu izgovor određuje grafiju izvedenica. Valja podsjetiti da su vlastita imena zaseban problem jer nerijetko predstavljaju otklon od standardne ortoepije u izvornom jeziku. Stoga, kako smo već vidjeli, ni najsavjesniji transkriptor ne bi mogao samo na temelju transkripcijskih pravila zaključiti da se *Duisburg* izgovara (i piše) /d̥isburg/, a ne [dujzburg].

Ni morfonološki pravopis nije neproblematičan jer čitatelju koji ne poznaje ortoepiju pojedinog stranog jezika ne pruža informaciju o izgovoru. Ali ima tu prednost da je barem govornicima dotičnog jezika blizak. Svakako bi trebalo prihvatiti prijedlog Zrinke Babić: »Uz izvoran zapis stranog imena u tekstovima, i onima namijenjenim čitanju i onima namijenjenim izgovaranju u javnosti, potrebno je prvi put u zagradi navesti i izgovor, ako on nije dostupan na drugom mjestu, npr. na kraju knjige gdje se javlja ili u kakvom posebnom pri-

ručniku.«. **32** Autorica govori o stranim imenima, no ista preporuka mogla bi se odnositi i na izvedenice.

Iz svega navedenog može se zaključiti da ni fonetski ni morfonološki pravopis ne mogu udovoljiti svim zahtjevima: ni jedan ni drugi pravopis ne može u kodu stranog jezika (u našem slučaju hrvatskog) savršeno zapisati izvoran izgovor i istovremeno uputiti na polazni oblik imena. Čini se da je sklonost prema jednoj ili drugoj grafiji danas prepuštena odluci pojedinca. Dvojestvo koje nude pravopisi ukazuje na postupnu prevagu težnje za prepoznatljivošću polaznog oblika – dakle, **morfonološkog pravopisa**.

Najtemeljitiše se ovom pitanju posvetio Petar Vuković u članku *O pisanju izvedenica od stranih vlastitih imena u hrvatskome*. Njegova je argumentacija sinkronijska i dijakronijska, iscrpno je prikazao kodifikacijske tradicije u hrvatskome književnom jeziku, a istovremeno je ispitao suvremenu normu na temelju reprezentativnih kvantificiranih uzoraka. Također je uzео u obzir kodifikacije pravopisa u slavenskim jezicima koji se služe latinicom. Podatci koje je naveo idu u prilog morfonološkom pisanju. Vuković vlastita imena i njihove izvedenice ne prikazuje kao dva odvojena problema, već kao jedan te isti problem-ski sklop, koji na temelju ruske terminologije naziva ortogramom. Preporučuje dosljednost: ako vlastita imena moraju biti transparentna, uputno je da to ostanu i sve izvedenice, a ne samo neke, koje je tekstopisac proizvoljno procijenio

33 neprozirnim u transkripciji.

Nama se načelo dosljednosti, jednostavnosti i transparentnosti čine uvjerljivim argumentima koji govore u **prilog morfonološkom pisanju**. Stoga dajemo prednost rješenjima u predzadnjem stupcu.

Pravila za tvorbu izvedenica iz imena geografskih mjesta – 4. i 5. stupac

Nakon što smo utvrdili ispravan izgovor određenog njemačkog toponima i opredijelili se za morfonološki ili fonetski pravopis, ostaje još pitanje koji je do-metak prikladan za pojedine etnike: *-janin*, *-ac* ili *-čanin?*, a koji za ktetike: *-ski*, *-ški* ili *-čki?*

Etnici i ktetici podliježu tvorbenim pravilima koja su vrlo jasno opisana u Babićevoj *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Također su opširno objašnjena u *Pravopisu hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića. Ovdje ćemo se ograničiti na dominantna pravila koja se odnose najprije na etnike, a zatim na ktetike u našem korpusu.

Etnici

Uočljivo je da većina etnika u glosaru završava na –anin odn. –janin. Prednost sufiksima na –anin daje Stjepan Babić: »Sufiksi –janin i –anin u samom su središtu suvremene tvorbe etnika: a) jer su etnici s njima najbrojniji u velikoj pretežnosti; b) jer dolaze na cijelom jezičnom području i na svakom su najbrojniji; c) jer dolaze samo u tvorbi etnika (jednoznačni su); d) jer dolaze na druge sufikse iz očite težnje za jačom kategorijalnom oznakom svih sufiksa ko-

jima se tvore etnici, pa i onih na –(a)c.«³⁴ U skladu s tvorbenim pravilima, a ovisno o završnom fonemu, njemački etnici u hrvatskome dobivaju jedan od spomenutih dometaka. Manji broj etnika dobiva sufiks –ac.³⁵

Pravopisi su suglasni u pitanju pisanja imena stanovnika izvedenih od imena naseljenih mjesta – pišu se velikim početnim slovom.³⁶

Dok jednočlani etnici (u našem slučaju stanovnici gradova i saveznih zemalja s jednočlanim imenima) s obzirom na tvorbu i fleksiju čine razmjerno preglednu skupinu, višečlani etnici zahtijevaju poseban osvrt. »I kad bude skupljena potpuna građa, vjerojatno neće biti moguće dati jednostavna pravila za

tvorbu etnika od višečlanih toponima.«³⁷ Stjepan Babić govori o domaćim toponimima, ali s njemačkima je još teže. Najjednostavnije je izvesti etnike od dvočlanih toponima koji se sastoje od prevedenog pridjeva i egzonomima npr. Prednja Pomeranija > Prednjopomeranac (usp. Dugi Rat > Dugoraćanin).

Teže je izvesti etnike iz dviju polusloženica Baden–Württemberg i Schleswig–Holstein. Sličnih domaćih primjera nemamo jer »/.../ u hrvatskim se imenima naseljenih mjesta, kao zasebnoj kategoriji, nikada ne piše spojnica.«³⁸

Stoga bismo se možda mogli osloniti na deklinacijska pravila: »Kad se sastavni dijelovi dvočlanoga izraza spoje kao dvije imenice koje imaju istu razinu značenja i zadržavaju svaka svoj naglasak, nastaje imenička polusloženica kojoj se

sklanja samo završni dio, npr. *biser–grana* (G jd. *biser–grane*).«³⁹ To bi značilo da se promjene mogu izvoditi samo na drugoj imenici: Badenwürttemberžanin, Schleswigholsteinčanin, odn. fonetski Badenvirtemberžanin, Šlesvigholštajnčanin, što se može usporediti s etnikom Newyorčanin odn. Njujorčanin. Dakako, New York nije polusloženica i ne sastoji se od dvije imenice, ali postoji izvjesna akustička podudarnost i sličnost u činjenici da nijedna riječ nije prevedena.

Za kompleksnije toponime opet se možemo pozvati na čvrsto pravilo: »Od tri člana etnici se ne tvore.«⁴⁰ Za tri savezne zemlje: Saska i Anhalt, Porajnje i Falačka te Sjeverna Rajna i Vestfalija preostaje nam dakle samo parafraza, npr. stanovnik/građanin savezne zemlje Saska i Anhalt. Parafraza jest dugačka, ali je barem jasno upućuje na toponim.

U hrvatskome postoji tendencija da se od višečlanih toponima etnik izvodi iz jednog člana.⁴¹ I Nijemcima je takav postupak blizak, posebice kad je riječ o toponimu *Nordrhein–Westfalen*. Iz toponima *Nordrhein* se naime uopće ne izvodi etnik. Uz to, njemačke savezne zemlje s višečlanim imenima nastale su administrativnim spajanjem dviju nekadašnjih kraljevina ili kneževina, što je ostavilo traga u svijesti današnjih građana. Budući da svaka njemačka savezna zemlja ima različitu povijest, preporučljivo je imati u vidu njihove osobitosti i po mogućnosti istaknuti da je tko *Badenčanin*, a ne *Württembergčanin*, dok je u službenim tekstovima uputno rabiti spomenutu parafrazu: stanovnik/građanin određene savezne zemlje.

Ktetici

Osobitost ktetika⁴² se sastoji u tome da se oni istovremeno odnose na toponime i na etnike.⁴³ No, za razliku od potonjih, pišu se malim slovom.⁴⁴

Dok za etnike postoji dilema oko dometka *-anin* ili *-ac*, tvorba ktetika je jednoobrazna: »Od toponima se pridjevi izvode samo sufiksom *-ski* /.../«⁴⁵ Većina ktetika koji se izvode od imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova dobiva upravo taj nastavak. Razlog je tome u završnom fonemu toponima. Oni u pravilu ne podliježu glasovnim promjenama. Samo su četiri toponima podložna palatalizaciji: Brandenburg, Hamburg, Mainz i Tiringija. U slučaju Tiringije uz palatalizaciju stupa na snagu i odbacivanje završnog sloga imenice > tirinški (usp. Lotaringija > lotarinški). Za dometak *-ški* u ostalim slučajevima nema opravdanja. »U publicističkim se tekstovima javlja i sufiks *-ški*: *getingenški profesori* (Vj. 7. 4. 60. 9)... *visbadenški izdavač* (Vj. 9. 4. 66. 9)... Sufiks *-ški* očito je nastao pod utjecajem završetka *-ški* mnogih pridjeva od stranih imenica, pogotovu onih na *-ng*. Očito je da su pridjevi sa *-ški* nastali zbog nepoznavanja sustavne književne tvorbe, a kako svi imaju i dubletne pridjeve sa *-ski*, **pridjevi sa *-ški*** ne mogu se smatrati književnima.«⁴⁶

Ni tvorba višečlanih ktetika nije sporna. Prema pravilima opisanim u Babićevoj *Tvorbi*⁴⁷ jasno se izvode: donjosaski (usp. gornjogradski), badenwürttemberški, schleswigholsteinski (usp. *newyorški*), saskoanhaltski, sjevernorajnskovestfalski, porajnskofalački, mecklenburškoprednjopomeranski (usp. *anglosaksonski* kad u pridjevu želimo istaknuti ravnopravnost Engleza i Amerikanaca, za razliku od pridjeva *anglo-saksonski* kad govorimo o Amerikancima engleskog podrijetla)⁴⁸.

Zaključak

Tvorba izvedenica iz toponima je zahtjevan zadatak i kad je riječ o domaćim toponimima. Pritom su pravila suvremene tvorbe izvedenica manje presudna od dijalektalnih i dijakronijskih čimbenika. Prednost se uvijek daje izvornim etnicima kojima sebe označavaju stanovnici dotičnog mjesta. Tako npr. valja poštivati i rabiti udomaćeni etnik *Topličani*, a ne pravilno izvedeni

⁴⁹**Topušćani*. Kad je riječ o stranim etnicima, kriterij ustaljenosti može se odnositi samo na one koji se izvode od egzonima. Zato smo se za izvedenice koje se tvore od autohtonih imena naseljenih mjesta oslonili na postojeća tvorbenična načela te na analogiju prema već ustaljenim izvedenicama. Ovaj je rad na malom, ali u svakodnevnoj komunikaciji važnom uzorku, pokušao uzeti u obzir tradiciju i dominantna suvremena načela.

Bibliografija:

- Amtliche Bezeichnungen der Bundesländer – Anhang V (www.auswaertiges-amt.de/www/de/info-service/terminologie/bundeslaender.html)
- Anić, Vladimir – Silić, Josip (2001.): *Pravopis hrvatskoga jezika*, ŠK, Novi Liber, Zagreb.
- Atlas Europe* (1997.) Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Auswärtiges Amt (2003.): *Tatsachen über Deutschland*.
- Babić, Stjepan (1986.): *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU, Globus – Zagreb.
- Babić, Zrinka (1984.): Izgovor stranih imena, *Jezik* 32, str. 49–56.
- Babić, Zrinka (1991.): Pravopis i sklonidba stranih imena, *Jezik* 38, str. 135–145.
- Babić, Stjepan – Finka, Božidar – Moguš, Milan (2003.): *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb.
- Brockhaus (2001.): *Die Enzyklopädie in 24 Bänden*, Studienausgabe, Leipzig Mannheim.
- Duden (2000.): *Das Aussprachewörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim Leipzig Wien Zürich, 4., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage, Bearbeitet von Max Mangold in Zusammenarbeit mit der Dudenredaktion, Band 6. ŷ
- Duden (2003.): *Deutsches Universal Wörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim Leipzig Wien Zürich.
- Gehrmann, Siegfried (1995.): *Deutsche Phonetik in Theorie und Praxis*, 2. erweiterte Auflage, ŠK, Zagreb.
- Gostl, Igor (1984.): Egzonimi, *Jezik* 32, str. 78–88.
- Grupa autora (1979.): *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku – Zagreb, ŠK, Zagreb.
- <http://www.hidra.hr/eurovoc/euv/EVIGN.HTM>
- <http://wikipedia.org/wiki/Njemačka>
- Kalmeta, Ratimir (1985.): O imenima na našim zemljovidima, *Jezik* 32, str. 88–90.
- Lončarić, Mijo (1994.): Hrvatska imena država, *Jezik* 42, str. 1–9.
- Opačić, Nives (2004.): Topusko – u kutu, nikom na putu, *Vijenac*, broj 279, 11. 11. 2004.
- Pojmovnik Eurovoc* (2001.) 3. svezak, višejezična verzija, 3. izdanje, Hidra, Zagreb. Mirošević, Franko – Šanjek, Franjo – Mijatović, Anđelko (2004.): *Povijest za drugi razred gimnazije*, 6. izdanje, ŠK, Zagreb.
- Poljanec, R. F. (1961.): *Njemački književni izgovor – s uježbama i rječnikom izgovora*, ŠK, Zagreb.

- Samardžija, Marko (1997.): Bonn, Düsseldorf, *Govorimo hrvatski*, Naprijed, biblioteka hrvatski radio, str. 74.
- Samardžija, Marko (1981.): Zašto Hrvati Wien Bečom zovu?, *Jezik* 28, str. 120–122.
- Talanga, Tomislav (1998.): Neka njemačka imena u »hrvatskome« izgovoru, *Jezik* 45, str. 145–147.
- Vuković, Petar (2002.): O pisanju izvedenica od stranih vlastitih imena u hrvatskome, *Fluminensia*, br. 2, str. 85–104.
- Žepić, Stanko (1985.): Deutsch als Fremdsprache aus serbokroatischer Sicht – Phonetik und Phonologie, *SAIS Arbeitsberichte* aus dem Seminar für Allgemeine und Indogermanische Sprachwissenschaft, sv. 8.

Zusammenfassung

Der Artikel stellt einen kleinen Beitrag zur kroatischen Lexikographie dar. Aufgrund der geltenden Wortbildungsregeln werden für die Namen der 16 deutschen Bundesländer und ihrer Hauptstädte sowie für die einschlägigen Einwohnernamen und Beziehungsadjektive kroatische Entsprechungen vorgeschlagen. Da die kroatischen Ableitungen aufgrund der korrekten Aussprache der deutschen Ortsbezeichnungen zu bilden sind, wobei das auslautende Phonem an der Morphemgrenze lautliche Veränderungen erfährt, wurde in einem Glossar neben den deutschen Ausgangswörtern und ihrer dudenkorrekten Aussprache die entsprechende approximative kroatische Aussprache entworfen und erst daraus wurden die Ableitungen gebildet und zwar unter Berücksichtigung der zwei zur Zeit geltenden kroatischen Rechtschreibungen. Es wäre der Wunsch der Verfasserin, dass die Ergebnisse dieser Arbeit in die deutsch-kroatischen bzw. kroatisch-deutschen Wörterbücher aufgenommen werden, da es sich um einen Wortschatzauszug handelt, der im gegenwärtigen politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Dialog zunehmend Verwendung findet.